

Λαογραφικό Λεξικό της Ελληνίδας Μамής

Δρ **Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος**, Παιδοχειρουργός.

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

λευτεροχάρτι, το, η φυλλάδα του Χριστού, οι ευχές από το Ευχολόγιο, που διαβάζει η μαμή ή ο ιερέας επί δυστοκίας, για να μετανιώσει η επίτοκος και να ελευθερωθεί γρήγορα.

λευτέρωμα, το, ο τοκετός, η ελευθέρωση της επιτόκου από το παιδί.

λευτερώνομαι, επί εγκύου: τίκτω.

λευτερώνω, ελευθερώ, απαλλάσσω τη γυναίκα από το κύημα, μαιεύω, τίκτω.

λεχόζουμο, το, η σούπα από κρεμμύδια βρασμένα με λάδι. Τη δίνει η μαμή στη λεχώνα για να κατεβάσει γάλα. Λέγεται και κρεμμυδοζούμι.

λεχοθερμός, ο, το λούσιμο των έξω γεννητικών οργάνων της λεχώνας από τη μαμή με χλιαρό νερό, στο οποίο έχει βράσει προηγουμένως φύλλα δάφνης, δενδρολίβανου, μυρτιάς και άλλων αρωματικών φυτών.

λεχούδι, το, το ασπράντιστο βρέφος.

λεχούδια, τα, 1) τα δώρα που παίρνει η λεχώνα, συνήθως φαγώσιμα: ξερά σύκα, σταφίδες, καρύδια, 2) οι ξηροί καρποί, που μοιράζει η μαμή στα παιδιά της γειτονιάς για να κάνουν ησυχία όταν υπάρχει λεχώνα.

λεχουδιακά, τα, τα ρούχα που θα πρωτοφορέσει το νεογνό μετά τη γέννησή του.

λεχούδικο, το, το αρτιγέννητο βρέφος και γενικώς το βρέφος των πρώτων 40 ημερών.

λεχουζούδικα, τα, τα παξιμαδάκια που προσφέρουν στους επισκέπτες της λεχώνας.

λεχουσιάδικα, τα, τα ρούχα που θα πρωτοφορέσει το παιδί μόλις γεννηθεί.

λεχουνίκια, τα, τα δώρα που δίνουν κατά τον τοκετό.

λεχούσα, η, η λεχώνα, η μάνα 40 ημέρες μετά τον τοκετό.

λεχούσεμα, το, η λοχεία.

λεχουσένω, περνώ την περίοδο της λοχείας.

λεχουσιάρικα, τα, τα ακάθαρτα ρούχα της λεχώνας.

λεχουσόλακκος, ο, σε σοβαρές επιπλοκές της λοχείας, όπως στον επιλόχειο πυρετό κλπ., λόγω της υψηλής μητρικής θνησιμότητας (95% περίπου), όταν δεν υπήρχε πλέον ελπίδα, με εντολή της μαμής άνοιγαν στο νεκροταφείο το λάκκο της λεχώνας πριν αυτή ξεψυχίσει.

λέχτουρας, ο, ο ίκτερος, η χρυσή.

λεχώ, η, η μάνα σαράντα ημέρες μετά τον τοκετό.

λεχώνα, η, ή **λεχώ**, η μάνα σαράντα ημέρες μετά τον τοκετό. «Το μνήμα της λεχώνας είναι σαράντα ημέρες ανοιχτό».

λεχωναρούδι, το, το αρτιγέννητο βρέφος, το νεογνό, το γεννησαρούδι.

λεχωνευχές, οι, οι ευχές προς τη λεχώνα: «καλά σαράντα», «σιδερένια», «καλά θρέμματα» κ.ά.

λεχωνιά, η, ή **λεχουσία**, η περίοδος του χρόνου τις πρώτες 40 ημέρες μετά τον τοκετό, η λοχεία.

λεχωνιάζω, είμαι λεχώνα για 40 ημέρες, ευρίσκομαι λεχώ.

λεχώνιασμα, η λιποθυμία κάποιας γυναί-

κας που παρευρίσκεται στον τοκετό, αμέσως μετά τον τοκετό. Το ίδιο και η λιποθυμία της λεχώνας.

λεχωνιατικά, τα, τα δώρα που αποστέλλονται στη λεχώνα μετά τον τοκετό. Λέγονται και λεχουνίκια.

λεχωνικά, τα, τα ρούχα της λεχώνας τις πρώτες 40 ημέρες.

λεχωνίκια, τα, τα δώρα που δίνονται κατά τον τοκετό.

λεχωνίτσα, η, η πρωτάρα λεχώνα, συνήθως μικρής ηλικίας, 15-20 χρονών.

λεχωνοζούμι, το, ζυμός για τη λεχώνα φτιαγμένος από ψιλοκομμένο κρεμμύδι, λάδι, αλάτι και νερό.

λεχωνοπαπάρα, η, παξιμάδια και κρεμμύδια μέσα σε νερό, για τροφή την πρώτη ημέρα από τη γέννα.

λεχωνοπετράχηλο, το, όταν γεννιόταν πλούσιο αρχοντόπουλο, μετά τους τρεις αγιασμούς τις πρώτες ημέρες φεύγοντας ο ιερέας άφηνε –αντί αδρού φιλοδωρήματος– ένα πετραχήλι κάτω από το μαξιλάρι της μάνας για να τη φιλάει από τα κακά πνεύματα. Το πετραχήλι το κρατούσε η λεχώνα για 40 ημέρες μέχρι να πάρει τη σαράντιση.

λεχωνοσακκουλίτσα, η, η ειδική σακκουλίτσα, που προσφέρει η μαμή στη λεχώνα για προστασία από επιπλοκές της λοχείας, η οποία τη συντροφεύει τις πρώτες εννέα ημέρες και περιέχει ψωμί, αλάτι, σκόρδο, θυμίαμα, μπαρούτι και μικρή σκούπα.

λεχωνοσκούτια, τα, τα ρούχα που φοράει η λεχώνα τις τρεις πρώτες ημέρες από τον τοκετό.

λεχωνούδικα, τα, τα πρώτα σπάργανα του μωρού, τα πρώτα ρουχαλάκια του νεογνού.

λεχωνοχτρός, ο, ή **εχθρός**, τα ακάθαρτα λεχουσιάρικα ρούχα της λεχώνας.

λιβάνισμα της λεχώνας, το, η προσφο-

ρά λιβανωτού με το λιβανιστήρι από τη μαμή, όταν έχει ματιαστεί η λεχώνα.

λιβανοκαπνίστρα, η, η μαμή που ξεματιάζει τη βασκαμένη λεχώνα με λιβάνι και καπνίσματα από ισκιοβότανα.

λιγούρα, η, η τάση για εμετό της εγκύου.

λιγοψυχιά, η, το αίσθημα μικρολιποθυμίας της εγκύου.

λιθόπυρα, τα, οι πυρωμένες πέτρες που έριχνε η μαμή στο νερό, για να ζεστάνει με τον αχνό τη λεχώνα την τρίτη ημέρα για να κατεβάσει γάλα.

λιμπίζομαι, όταν η έγκυος καταλαμβάνεται από λαιμαργία για κάτι φαγώσιμο που τυχόν είδε ή φαντάστηκε. Αν δεν ικανοποιηθεί και δεν φάει μπορεί να αποβάλει.

λιόψωμο, το, το ηλιόψωμο. Αφράτο ψωμί με στολίδια, που σπάει η μαμή το πρωί της 8ης ημέρας από τη γέννηση επάνω στο κεφαλάκι του πρωτότοκου αγοριού μιας αρχόντισσας, αφού το βγάλει τρεις φορές στην ανατολή του ήλιου λέγοντας: «Έβγα, καλορίζικο, να δεις τον ήλιο για να γίνεις και συ άρχοντας» και φιλοδωρείται αρχοντικά με χρυσό ή ασημένιο νόμισμα.

λιποθυμία, η, η παροδική απώλεια της συνείδησης, συνήθως από υπόταση ή ισχυρή συγκίνηση. Συχνά λιποθυμά η έγκυος τους πρώτους μήνες, η επίτοκος και η λεχώνα.

λιχούσα, η, η λεχώνα, η λεχώ.

λοσχιδόστακτη, η, η στάχτη από 40 κέδρινες λοσχίδες (μικρά κομματάκια ξύλου), την οποία πίνει με νερό η έγκυος που παρουσίασε αιμορραγία κατά την εγκυμοσύνη, κατόπιν εντολής της μαμής. Συνήθως, τη λοσχιδόστακτη τη φτιάχνει τελετουργικά η μαμή.

λουλούδι της Άγιας Άννας, το, το φυτό βατράχιο το στικτό, αφέψημα του οποίου πίνουν οι στείρες για να πιάσουν παιδί.

λουροδεμένο, το, το νεογνό με περιέ-

λιξη του ομφαλίου λώρου γύρω από το λαιμό του.

λούρος, ο, ο ομφάλιος λώρος του εμβρύου.

λουσίδια, τα, το λούσιμο του νεογνού από τη μαμή την τρίτη ημέρα από τη γέννησή του.

λούσματα, τα, τα ασημένια ή χρυσά νομίσματα, που ρίχνουν στα πλυσίματα του νεογνού την τρίτη ημέρα και τα οποία παίρνει η μαμή σαν αμοιβή.

λούτρα, η, λεκανοειδές πήλινο αγγείο, χρήσιμο για το λουτρό των βρεφών.

λουτρό, το, 1) το λούσιμο του μωρού με αρωματικά βότανα, 2) το πλύσιμο του σώματος για καθαρισμό.

λοχασιάτικα, τα, τα διάφορα γλυκίσματα που στέλνουν δώρο στη λεχώνα.

λοχόζεμα, το, η πρώτη τροφή της λεχώνας. Είναι ζωμός από κρεμμύδια, ψημένο σιμιγδάλι, βούτυρο και μέλι. Η μαμή λέει στη λεχώνα ότι λοχόζεμα έφαγε και η Παναγία την επομένη ημέρα από τη γέννηση του Χριστού.

λοχού, η, η λεχώνα.

λοχωσουμάδα, η, τροφή της λεχώνας, από βρασμένα πικρά αμύγδαλα με ζεστό νερό και ζάχαρη για να κατεβάσει γάλα.

λυγγρίζω, επί εγκύου: επιθυμώ κάτι σπάνιο για την εποχή.

λυκομάνα, η, 1) η μάνα που έχει έξι παιδιά και μετά κάνει εθελουσία στειρώση, όπως η λύκαινα, που στην έβδομη εγκυμοσύνη τρώει αμάραντο (στειροβότανο) και αποβάλλει, 2) η μάνα του προπαππού αν είχε πολλά παιδιά.

λυκοπόδι, το, σκόνη φυτού, είδος της οικογένειας των πτερίδων (φτέρης). Επιπάσσειται από τη μαμή στις βουβωνικές χώρες του νεογνού για να αποφύγει το σύγκαμα.

λυκοφάσκιωμα, το, το σπαργάνωμα του πρόωρου νεογνού από τη μαμή με προ-

βιά αρνιού.

λυσσιάρα, η, η γυναίκα που έχει έντονη γενετήσια ζωή, η μητρομανής. Λέγεται και γουβριάρα ή λυσσογύναικο.

λυτάρα, η, η φασκιά που περιδέουν τα βρέφη.

λωλλομαρία, η, προσωнуμία στα σπαστικά και καθυστερημένα κορίτσια, μετά από δυστοκία και μαιευτικές κακώσεις κατά τον τοκετό σε πρωτότρες. Τα βρέφη τα αεροβαφτίζει η μαμή και τα βγάζει πάντοτε «Μαρία», για να τα ταυτίσει με την Παναγία που, από ευσπλαχνία, είναι η μόνη που μπορεί να τα βοηθήσει να γίνουν καλά.

λωλοπάντρεμα, το, όταν οι νεόνυμφοι είναι κάτω των 16 χρονών.

M

μα, η, η μάνα.

μάα, η, η μάνα, η μητέρα.

μαβρί, το, το μηκόνιο, το πρώτο κόπρανο του νεογνού.

μαγάρα, η, η πρώτη ακαθαρσία του νεογνού, το μηκόνιο.

μαγαρισμένη, η, η ακάθαρτη γυναίκα.

μαγαρίστηκε, το παιδί που λερώθηκε με τα περιττώματά του.

μαγαρίτσα, η, το μηκόνιο του νεογνού.

μαγιογαλούσα, η, η μικρομάνα που πέθανε το μήνα Μάιο, ενώ ακόμα γαλουχούσε το βρέφος της. Πιστεύουν ότι η ψυχή της τριγυρνά όλο το μήνα για να συνεχίσει το μητρικό θηλασμό.

μαγιολύτης, ο, ο μανδραγόρας ή μαγιοβότανο, βοτάνι προσφιλές στη μαμή για θεραπείες σε επιπλοκές της λοχείας.

μαγιόξυλο, το, ο ξύλινος ή πήλινος φαλλός (ανδρικό πέος). Το χρησιμοποιεί η μαμή την παραμονή της Πρωτομαγιάς, για να μυήσει τις στειρές και τις ανύπαντρες μεγαλοκοπέλες στα μυστικά της

γονιμότητας.

μάγκος, ο, βότανο το οποίο βράζουν και ποτίζουν το μωρό για να κοιμάται.

μαγνησία, η, η ανθρακική μαγνησία, φάρμακο καθαρτικό. Το χρησιμοποιούν συχνά για τη δυσκοιλιότητα τους τελευταίους μήνες της εγκυμοσύνης.

μαέ, η, η μάνα, η μητέρα και η γριά μαμή από σεβασμό.

μαζέματα, τα, είδος ελαφρών εντριβών της μαμής στην κοιλιά της εγκύου.

μάης, ο, ο πήλινος φαλλός που χρησιμοποιεί η μαμή την παραμονή της Πρωτομαγιάς, για να διδάξει τις στείρες πώς να πιάσουν παιδί και να ενθαρρύνει τις ανύπαντρες μεγαλοκοπέλες να βρουν άντρα. Επίσης, το χρησιμοποιούν τελετουργικά οι πολύτεκνες και οι πρωτάρες μάνες την 8η Ιανουαρίου, ημέρα της Μαμής, για να τιμήσουν τη μαμή, της οποίας πλένουν τα χέρια και τις προσφέρουν δώρα, λουλούδια και γλυκά.

μαιευτήρας, ο, ο μάμος.

μαίευτρα, τα, η αμοιβή της μαμής.

μαϊκά, τα, τα μάγια, οι μαγικές πράξεις.

μαϊσσία, η, η μάγισσα.

μάκος, ο, υπνωτικό για τα βρέφη από μήκωνα την υποφόρο (παπαρούνα). Το έβραζαν και το έδιναν στα νήπια για να κοιμηθούν.

μαμάλα, η, το γυναικείο αιδοίο.

μαμάνα, η, 1) η μαμή, 2) η προμήτωρ, η γιαγιά.

μαμεύω, ξεγεννώ.

μαμή, η, η πρακτική μαία, η πιο σεβάσμια και σεβαστή γυναίκα σε κάθε χωριό.

μαμική, η, η μαιευτική τέχνη της μαμής.

μαμιλακτικά, τα, η αμοιβή της μαμής.

μαμογιατρός, ο, ο μαιευτήρας.

μαμοπλυσίματα, τα, την 8η Ιανουαρίου, ημέρα της Μαμής, οι μανάδες πηγαίνουν και πλένουν τα χέρια της μαμής προσφέροντάς της γλυκά και φιλοδω-

ρήματα, για να την τιμήσουν.

μάμος, ο, ο μαιευτήρας.

μαμούκα, η, η μαμή, η πρακτική μαία. Λέγεται και μανίτσα ή μαστόριτσα ή βάβω ή Μπάμπω.

μάνα, η, το γλυκύτατο και μοναδικό όνομα για όλους μας. Λέγεται και μητέρα, μανούλα, μητερούλα, μανουλίτσα, μανουλάκι, μαμά, μά, μαμάκα.

μανάκα, η, 1) η μάνα, 2) η γιαγιά, 3) η μαμή.

μανή, η, η μαμή.

μανίτσα, η, 1) υποκοριστικό της μάνας, 2) η μαία, η μαμή.

μανόγαλο, το, το γάλα μάνας και κόρης που θηλάζουν, όταν γεννήσει η μάνα στον καιρό που έχει γεννήσει και η κόρη. Το γάλα αυτό από τη μάνα και την κόρη το αναμειγνύει η μαμή και κάνει το μανόγαλο. Θεωρείται ερωτικό φίλτρο που μαγεύει τους άνδρες, για να αγαπούν τις γυναίκες τους και να μην τις απαρτούν. Με το μανόγαλο φτιάχνει η μαμή επίσης το μανογαλοκούλουρο, που είναι άφθαστο ερωτικό φίλτρο.

μανού, η, 1) η μαμή, η μαία, 2) η γιαγιά.

μανούλα, η, 1) υποκοριστικό της μάνας, 2) το αγαπημένο παιδί.

μανουλάκι, το, υποκοριστικό της μάνας.

μάντεμα, το, 1) η πρόγνωση της μαμής για αρρενογονία ή θηλυγονία, 2) το αίνιγμα.

μαντέτσι, το, το διχαλωτό κόκαλο της όρνιθας με το οποίο μαντεύει η μαμή αν η έγκυος θα γεννήσει αγόρι ή κορίτσι. Η μαμή χαριεντιζόμενη δίνει στην έγκυο ορμήνιες για μια ομαλή εγκυμοσύνη.

μαντζούνι, το, δυναμωτικό γλυκό, που κατασκευάζει η μαμή με μέλι, ινδική καρύδα, κίνα κ.ά. φυτικές ουσίες, για την εγκυμοσύνη και τη λοχεία. Επίσης, για την αναιμία των παιδιών.

μαντζουνόκρασο, το, το παλιό κρασί

βρασμένο με διάφορα αρωματικά βότανα και μπαχαρικά (κανέλλα, γαρύφαλλο, μοσχοκάρυδο). Είναι φάρμακο της μαμής για ανάνηψη της λεχώνας.

μαξούμι, το, το νεογέννητο βρέφος.

μαούσα, η, η αιματώδης μύλη (βοτρουοειδής μύλη).

μαράζι, το, 1) ο ψυχικός μαρασμός της μάνας όταν χάνει στον τοκετό τα παιδιά της, 2) το μαράζι της στείρας, της άτεκνης γυναίκας· («Τα 40 μαράζια της ακληρίας» = έθιμο).

μαραθιακό, το, φυτό γαλακταγωγό. Το αφέψημά του το πίνουν οι λεχώνες για να κατεβάσουν γάλα.

μαραθόσπορος, ο, ο σπόρος του μαραθίου. Το αφέψημά είναι γαλακταγωγό.

Μαρία, η, γυναικείο όνομα, από το όνομα της Θεοτόκου. Πιστεύουν ότι κάθε Μαρία ταυτίζεται με την Παναγία και είναι πρόθυμη να βοηθήσει κάθε έγκυο ή λεχώνα. Υπάρχει το έθιμο «Οι 40 θύμησες», σύμφωνα με το οποίο την ημέρα των Αγίων Σαράντα Μαρτύρων (9 Μαρτίου), 40 Μαρίες δίνουν συμβουλές σε αραχνόγκαστρες γυναίκες για να μην αποβάλουν.

μαρίτσα, η, φυλαχτό του νεογνού, που είναι μικρή Παναγίτσα με ματόχανδρο.

μαρμάρα, η, η στείρα γυναίκα που δεν έχει ούτε έμμηνα.

μαρτολάκι, το, το παιδί που γεννήθηκε το μήνα Μάρτιο. Η μαμή τού δένει το Μάρτη –κλωστή κόκκινη και άσπρη– σε επτά σημεία του σώματός του.

μαρτυριάτικα, τα, τα κερμάτια που δίνονται από το νουνό κατά τη βάφτιση. Εικονίζουν τη γέννηση και τη βάφτιση. Λέγονται και μαρτυρίκια, μαρτυριστικά, μαρτυριές, μαρτυρικά, Παναγίδια, σταυρουδάκια.

μαστίτιδα, η, η επώδυνη φλεγμονή των μαστών.

μαστόπονος, ο, η μαστίτιδα της θηλάζουσας μητέρας.

μαστόρισσα, η, η μαία, η μαμή, η γριά Μπάμπω, η βάβω.

μάτι της Παναγίας, το, το αντιβασκάνιο, από γαλάζια πέτρα ή γυάλινο ομοίωμα οφθαλμού.

μάτιασμα, το, η βασκανία.

ματόπιασμα, το, η βασκανία.

ματοπιόστρα, η, η μικρή γυάλινη σφαίρα ή γαλάζια πέτρα που έχει σχήμα ματιού (αντιβασκάνιο).

ματόπονος, ο, ή **τσιμπλής**, ο πόνος των ματιών. Η μαμή τον θεραπεύει ρίχνοντας στα μάτια σταγόνες από μητρικό γάλα.

ματοστάτης, ο, 1) ο αιματοστάτης, πέτρα που σταματάει τη ροή του αίματος. Η έγκυος την κρεμάει προληπτικά στο λαιμό για την αιμορραγία, 2) ο κρόκος του αυγού της Μ. Πέμπτης, που κρατήθηκε 3, 5 ή 7 χρόνια στο εικονοστάσι και στερεοποιήθηκε σαν κρυστάλλινη σφαίρα. Η έγκυος την κρεμάει προληπτικά στο λαιμό για να μην αποβάλει, 3) δακτυλιόλιθος κόκκινος, σε δαχτυλίδι, που πιστεύουν ότι έχει τη μαγική δύναμη να σταματάει την αιμορραγία και κάθε ροή αίματος.

ματρακούκα, η, το φυτό μανδραγόρας. Το κρεμούν στο λαιμό τους οι στείρες για να συλλάβουν παιδί.

μαυρί, το, το μηκόνιο, το πρώτο μαγάρισμα του νεογνού.

μαυροκοπέλα, η, η γέννηση θηλυκού τέκνου. Η μάνα αισθάνεται ντροπή όταν γεννιάει θηλυκό.

μαυρομάνικο μαχαίρι, το, μαχαίρι ατσάλινο με μαύρη λαβή. Θεωρείται από τη μαμή όργανο με μαγική ιδιότητα. Το βάζει πλάι στη λεχώνα για ασφάλεια (ένδειξη ότι το παιδί είναι γνήσιο του πατέρα).

(Συνέχεια στο επόμενο τεύχος)